

УДК 330(477)

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕКСТРАКТИВНІ ІНСТИТУТИ В ЕНЕРГЕТИЧНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Важко переоцінити значення енергетичного сектору для економіки індустріального типу, особливо такої енергоємної, як українська. Проте він також суттєво впливає і на життя звичайних людей, особливо у країнах з кліматом, який обумовлює суттєві витрати енергоносіїв на опалення житла. Крім того, енергетичний сектор виробляє електричну енергію, що необхідна для роботи численних електричних приладів, без яких важко уявити життя сучасної людини. Все це робить еластичність попиту на продукцію енергетичного сектору жорсткою, а відповідний ринок привабливим і придатним для створення на ньому екстрактивних економічних інститутів.

Екстрактивні економічні інститути – це норми і правила, які свідомо встановлюються на ринку державними органами на користь окремих його учасників з метою отримання ними монопольної ренти. Така «щедрість» з боку держави, як правило завжди, знаходить цілком слушні пояснення – захист національних інтересів, забезпечення економічної безпеки, підтримка національних товаровиробників тощо. Але всі ці добрі наміри найчастіше не враховують інтереси тих, заради кого існує економіка, – споживачів. І в цьому немає нічого дивного, бо екстрактивні економічні інститути створені для іншого – «вичавити» з населення країни якомога більше ренти і перерозподілити її на користь владних еліт.

Очевидно, що для встановлення таких інститутів потрібно мати вплив на органи державної влади, які наділені відповідними повноваженнями. Ось чому цей процес прямо пов'язаний з таким специфічним видом корупції як захоплення держави. Таке захоплення в Україні здійснюється олігархічними кланами, які зосередили у своїх руках політичну та економічну владу, а також мають вирішальний вплив на ЗМІ.

Найбільш одіозні екстрактивні економічні інститути в сфері енергетики в Україні створені формулами ціноутворення на енергоресурси – енергетичне вугілля та природний газ.

Перша з цих формул, відома під назвою «Роттердам+», запроваджена Постановою НКРЕКП № 289 від 03.03.2016 [1]. Вона дозволяє включати до прогнозної оптової ринкової ціни на електроенергію вартість енергетичного вугілля, розраховану за ціною, що прив'язана

до світових цін на вугілля та містить вартість його доставки з європейських портів до України. Перехід на нову формулу пояснювався необхідністю знайти альтернативні джерела постачань вугілля, хай і більш дорогого, і, таким чином, підвищити ступінь енергетичної безпеки країни. Єдине, що було «не враховано», це те, що 73 % вугілля морем не поставляється, а відтак і не перевалюється у портах. За оцінками експертів енергоринку, цей невеличкий нюанс коштує споживачам близько 10 млрд грн на рік, які безпідставно привласнюються підприємствами теплової генерації [2]. Звідси і суттєве поліпшення фінансових показників основних операторів ринку («Центренерго», ДТЕК, «Донбасенерго») у 2016 та 2017 рр. [3].

На це можна було б не зважати, якби ступінь енергетичної незалежності і справді підвищився. Втім за даними Державної служби статистики за січень-серпень 2017 р., 67 % імпортованого вугілля було завезено з Росії, і ніхто не може гарантувати, що якась його частина не походить з зони ОРДЛО. Це означає, що незважаючи на створені новою формулою ціноутворення можливості, виробники електроенергії не поспішають диверсифікувати закупки та продовжують купувати більш дешеве вугілля, хоча включають його до витрат (а це 80 % собівартості) за «роттердамською» ціною.

Підвищення тарифів на електроенергію, всупереч очікуванням, не підвищило ступінь енергетичної безпеки країни, а викликало нові проблеми. Напередодні опалювального сезону 2017–2018 рр. міністр енергетики визнав, що у генеруючих компаній нема коштів на закупівлю вугілля та створення запасів, а взимку можливі віялові відключення [4]. Станом на 01.11.2017 запаси вугілля на складах ТЕС та ТЕЦ склали 1404,9 тис. тонн при нормі накопичення згідно з графіком, затвердженим Міненерговугілля, у 3385,6 тис. тонн, тобто 41 % від норми [5]. Причиною такого стану є суттєва заборгованість обленерго перед ДП «Енергоринок», який, в свою чергу, не може розраховуватися з генеруючими компаніями. Основними боржниками обленерго є населення та комунальні підприємства, які виявилися неспроможними вчасно оплачувати електроенергію за тарифами, що зросли на 60 % за 2016 р. та ще на 28 % у березні 2017 р. Таким чином, коло замкнулося: необґрунтовано завищені тарифи призвели до неплатежів. Але олігархи не залишаться без ренти – за рішенням Уряду України Ощадбанк прокредитує ДП «Енергоринок», і останній зможе погасити свою заборгованість перед тепловою (лише тепловою, 75 % якої належить компанії ДТЕК) генерацією. Цей кредит погашатимуть за рахунок збільшення кошторису ДП «Енергоринок», що викличе підвищення ціни на електроенергію у 2018 р., тобто знову за все заплатить споживач [6].

Інший екстрактивний інститут в українській енергетиці створений формулою ціни на газ і отримав умовну назву «Німецький хаб+». Ця формула затверджена постановою Уряду України № 315 від 27.04.2016 [7], і мало чим відрізняється від розглянутої вище «Роттердам+»: НАК «Нафтогаз України» повинна продавати об'єктам газ для потреб населення та теплокомуненерго за ціною, ніби цей газ був придбаний на німецькій газовій біржі та доставлений звідти до України. За такою методикою розраховується ціна, за якою найбільший виробник газу ПАТ «Укргазвидобування» (73 % видобутку) продає свою продукцію НАК «Нафтогаз України».

У 2016 р. видобуток газу в Україні склав 20,1 млрд м³, з них підприємства НАК «Нафтогаз України» сумарно видобули 15,9 млрд м³. Населення та ТКЕ (для потреб населення) спожили разом 17,6 млрд м³ газу [8, с. 68]. Це означає, що Україна здатна повністю покрити потреби населення у газі за рахунок власного видобутку. На основі даних річного звіту ПАТ «Укргазвидобування» за 2016 р. можна розрахувати, що собівартість українського газу складає близько 2468 грн за 1000 м³ [9, с. 107], що майже вдвічі менше встановленої ціни продажу – 4849 грн та майже у 2,8 рази менше граничної роздрібною ціни газу для побутових споживачів у розмірі 6879 грн [7]. Навіть якщо врахувати сплату податків, прибуток та інвестиційні витрати, рента, яку отримав НАК «Нафтогаз України» в результаті завищення цін у 2016 р., може сягати десятків млрд грн. Не дивно, що лише за один рік з хронічно збиткової компанії НАК «Нафтогаз України» перетворилася на прибуткову (35062 млн грн збитку у 2015 р. проти 22532 млн грн чистого прибутку у 2016 р. [10, с. 103]).

Висновок. Проведений аналіз показує, що у енергетичному секторі економіки України створені екстрактивні економічні інститути, спрямовані на необґрунтоване отримання ренти підприємствами-монополістами. Це знижує ступінь економічної безпеки держави та негативно впливає на рівень життя населення України.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Порядку формування прогнозованої оптової ринкової ціни електричної енергії : постанова НКРЕКП від 03.03.2016 № 289 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0428-16> (дата звернення: 01.11.2017).

2. Герус А. Пограємося з формулою «Роттердам+» // Українська правда : сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/10/24/630421/> (дата звернення: 01.11.2017).

3. Перетяка О. Непохитний «Роттердам+»: як «еліта» пошила у дурні всіх українців // Українська правда : сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/14/627482/> (дата звернення: 01.11.2017).

4. «Енергоринку» нададуть 2-мільярдний кредит на закупівлю вугілля // Українська правда : сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/10/31/630649/> (дата звернення: 01.11.2017).

5. Інформація щоденного стану накопичення вугілля на складах ТЕС та ТЕЦ станом на 01.11.2017 // Міністерство енергетики та вугільної промисловості України : офіц. сайт. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245246744&cat_id=245183254 (дата звернення: 01.11.2017).

6. Про заходи щодо стабілізації роботи енергогенеруючих компаній теплових електростанцій : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10.2017 № 776-р // Урядовий портал : веб-портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250380403> (дата звернення: 01.11.2017).

7. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2015 р. № 758 : постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2016 № 315 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-2016-p> (дата звернення: 01.11.2017).

8. Енергетична галузь України: підсумки 2016 року // Нафтогаз України : сайт. URL: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/9B0566E71C6B0F9CC2257EDD006E558B?OpenDocument&Expand=2&> (дата звернення: 01.11.2017).

9. Оприлюднення інформації акціонерного товариства // Укргазвидобування : сайт. URL: <http://ugv.com.ua/page/docs?count=9> (дата звернення: 01.11.2017).

10. Енергетична галузь України: підсумки 2016 року // Нафтогаз України : сайт. URL: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/9B0566E71C6B0F9CC2257EDD006E558B?OpenDocument&Expand=2&> (дата звернення: 01.11.2017).

Одержано 02.11.2017

УДК 658.15

Людмила Анатоліївна ПАРФЕНТІЙ,

кандидат економічних наук, доцент

кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Павло Олександрович ПАРФЕНТІЙ,

старший державний ревізор-інспектор відділу

перевірок у сфері торгівлі управління аудиту

Головного управління Державної фіскальної служби у Сумській області

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Розробка стратегії є одним з ключових етапів управління фінансовою безпекою підприємства в умовах економічної нестабільності. Тому вибір оптимальної, найбільш адекватної умовам зовнішнього макроекономічного середовища стратегії є дуже важливим.